

לכן אנו קוראים למרור 'חסא' וגם אוכלים אותו לאחר אכילת המצה המרמז לחירות, ולכאורה היה להקדימו – כי באמת המרור הוא חלק ממהות הגאולה (עפ"י שם משמואל, פסח).

(ע"ב) 'אלו דברים שאין באין לידי חימוץ... וחלוט'. זו הסיבה לכך שבטולת מורבכת שבקרוב התודעה, לא הזכיר הכתוב 'מצות' כמו שהזכיר בשאר המינים; חלות מצות בלולת בשמן, ורקיקי מצות משחים בשמן, וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן – כי מה שנחלט אינו נחמץ. (מתוך 'עלה יונה' עמ' דש)

דף מ

דילמא אזלא חדא ויתבה בציריא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי חימוץ. יש שלמדו מכאן אודות מצה שנכפלה באפייתה [או מצות השוככות זו על זו. מהר"ש. ע' שו"ת מהרי"ו קצג], שחוששים לחימוץ במקום הדבוק כי צריך שחום האש ישלוט במהרה בכל צד. הלכך אם אפה בפסח, יש לאסור את המצה כולה אפילו מקום הדבוק קטן מאד, שהרי חמץ בפסח אוסר תערובתו במשהו. אבל אפה קודם הפסח, אם מקום הדבוק מועט שיש בכל המצה ששים כנגדו, די בהסרת מקום הדבוק ושאר המצה מותרת (עפ"י תרומת הדשן קכו; רמ"א או"ח תסא, ה).
א. מצות הנוגעות זו בזו בשעת אפיה – אין להן דין 'כפולה', אך יש להזהר לכתחלה שלא יגעו זו בזו בתנור בעודן לחות (שמא יידבקו זל"ז) [עפ"י פוסקים].
ב. בדומה לכך ציין הגר"א (או"ח תנב, ג) את סוגייתנו כמקור לדברי השו"ע שאין להניח כלים הרבה בתוך כלי להגעילם יחד, כי המים הרוחצים אינם עושים את פעולתם במקום שכיבת הכלים וע"ז.

'אין לותתין שעורין בפסח. ואם לתת – נתבקעו אסורות, לא נתבקעו מותרות. רבי יוסי אומר: שורן בחומץ וחומץ צומתן. מרש"י (ור"ן) מבואר שרבי יוסי מדבר עד שלא נתבקעו, כאשר רואה שהן מתנפחות. [ולא קיימא לן כרבי יוסי, הלכך גם אם שראן בחומץ ולא נתבקעו, אפשר שהחמיצו אלא שהחומץ צמת ביקוען. חדושי הר"ן].
ואולם מדברי הרא"ש משמע שלאחר שנתבקעו שורן בחומץ. ומזה למד הרא"ש שהמבוקעות אינן חמץ גמור אלא קרובות להחמיץ, לכך מועילה להן צמיתה בחומץ לרבי יוסי (וע"ע בשפת אמת).
וכתב הרא"ש: חטה מבוקעת הנמצאת בעיסה או במצה, אינה אוסרת את כל המצה שהרי איננה חמץ גמור כאמור, וידוע שהחטה שהיא קשה אינה ממהרת להחמיץ כמו העיסה, והרי העיסה לא החמיצה – כל שכן החטה.

והביא שם שראה קצת מן המורים שאסרו אותה מצה כי החמץ אוסר במשהו. ויש שאסרו כל המצות הנאפות בתנור עמה. וחלק עליהם. והורה שם שיש ליטול את מקום החטה מסביבה כפי אומד הדעת שיכולה לפעפע במצה, והשאר מותר (נראה מדבריו שלמעשה חשש לדון את החטה כחמץ גמור, שלא כפי הסברה שאמר בתחילה).

וכן פסק שם לענין חטה הנמצאת בתרנגולת מלוחה [דלא כדעת ספר הרוקח שאסר כל התרנגולת] שאינה אוסרת אלא כדי נטילה, אבל תרנגולת צלוייה שנמצאת חטה בתוכה, בזה נראה שכולה אוסרה, לפי שהטעם מתפשט בכולה. ויש מקלים מן הדין אף בזה (תשב"ץ קטן תפד).
והר"ן והריטב"א כתבו שחטה או שעורה שנמצאו בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו, אינה אוסרת, כי צליה אינה אוסרת אלא כדי קליפה והרי עור הזפק נחשב קליפה [אבל בבישול בקדרה – הכל נאסר].

'מאן דציית ליה לאבא אכיל נהמא דעפושא' – כי הליתיה היתה נעשית כדי לרחוץ את החטים היטב מפני העפר והאבק שעליהן (עפ"י ר"ן).

'לאבא'. כתב הערוך (ערך 'אבי') שרבה ורבא, שמותיהם 'אבה' ו'אבא' [רבא – קיצור של רבי אבא]. ולכך קרא רב נחמן לחברו 'אבא' [לכאורה לפי דבריו היה לנו לגרוס כאן 'רבא' ולא 'רבה', אך אי אפשר לומר כן שהרי בהמשך אמר רבא אחרת (וברא"ש היתה גרסה 'רבא' והב"ח הגיה 'רבה'). גם לא מצינו שם 'אבה']. והרי"ף (קלט:) גרס **'אמר רב: בעל נפש...'** ולפיכך גורס בהמשך **'אמר רב נחמן (לא 'אמר ליה) מאן דציית ליה לאבא' – והוא שמו של רב כידוע (אמת ליעקב).**

'בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן'. מרש"י (כאן ולהלן מב. ד"ה היכא) מבואר שכל שאין רואים סימני חימוץ בבצק – אין לחוש לחימוץ ומותר באכילה. וכן דעת הרא"ש. אבל לדעת רבנו חננאל (כפי שהובא בראשונים), ולזה הסכימו הרמב"ן הר"ן ועוד, מדובר שהנכרי לש בפני ישראל במים שלנו, וראינו שלא עירב שאור כדרך שהנחתומין עושים, אבל בלאו הכי – אסור.

ומשמע שלדברי הכל אין חוששים לחטים שבאו עליהם מים או שמא לתתו אותן והתבקעו, כי אי הופעת סימני חימוץ בבצק מהוה הוכחה שהחטים לא נתחמצו. ואולם הריטב"א (ועוד) כתב שאסור ליקח קמח מן הנכרי כי יש לחוש שבאו עליו מים, שהדבר מצוי. ורק אם אין לו קמח אחר בשום אופן, עושה מצה מקמח של גוי ואוכל ממנה כזית למצוה.

'הדר אמר רבא: מצוה ללתות שנאמר ושמרתם את המצות – אי לא דבעי לתיתה, שימור למאי, אי שימור דלישה, שימור דלישה לאו שימור הוא...' אין הכוונה לומר שאם לא לתת לא קיים מצות שימור ואין יוצאים בה, אלא כיון שאין די בשימור דלישה רק צריך שימור משעת קצירה שלא יבוא עליהם מים [וזהו לעיכובא לדעת רבא], אם כן כל מה שמכניס עצמו ליתר שימור, עדיף יותר, וכיון שמותר ללתות, אם אינו לותת אין כאן שימור מן המובחר.

הלכך עתה שאין בקיאים בליתיה, אין מצווים ולא רשאים ללתות, ויוצאים ידי חובת ושמרתם את המצות בשימור שאנו שומרים משעת קצירה.

ויש סוברים שגם שימור משעת הקצירה אינו לעיכובא. וכן משמע מכך שציינו את הנהגת רבא ומר בריה דרבינא בדבר זה – משמע ששאר החכמים לא עשו כן. ומכאן זה יש שהתירו בשעת הדחק לקנות קמח מן השוק ולצאת בו ידי חובת מצה (עפ"י רמב"ן ור"ן. וע' גם בחדושי בית מאיר).

עוד בשיטות הראשונים והמנהגים השונים בדיון שימור – ע' בשאלות ותשובות שבסוף החוברת. וראה עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ה נו; מנהגי ישראל ח"א פרק י.

בגדרי דין שימור במצה, ע' מנחת חינוך י, ח-י; חדושי הגר"ח על הרמב"ם הל' חמץ ו, ה; שבט הלוי ח"ה נו; משך חכמה פרשת בא יג, ט; ברכת אברהם.

'הדר אמר רבא... הדר אמר רבא...' (וכן בע"ב) – ע' במובא בעירובין קד.

'דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי: כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה'. כלומר הוזהרו בהם שלא יבא עליהם מים (רי"ף).

'מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי'. יש לדקדק מדוע הוצרכה מספר עריבות לכך, והלא

אין חובת שימור אלא במצת מצוה. מכאן יש להביא סמך שמצוה לאכול מצה שמורה בכל ימי הפסח. [אמנם אין מכאן הוכחה אלא שאם רוצה לאכול פת – מצוה בשמורה, אבל אין ראייה שמצוה לאכול לחם מצות כדברי הגר"א ז"ל] (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י עז. וע' גם במגיד משנה הל' חמץ ומצה ה, ט. וכן מובא בשם הגר"א ז"ל שהחמיר מאד שלא לאכול בפסח אלא מהשמורה משעת קצירה. ע' באור הלכה תנג, ד). וכתבו אחרונים שאמנם מן הדין אין צריך שימור לשם מצה רק למצות של לילה ראשון, ובחז"ל גם לילה שני, ישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת טחינה, ולפחות משעת לישנה. עפ"י משנה ברורה תנג ס"ק כה.

(ע"ב) 'הוא ארבע חטיי דטבעא בחישתא... משום דהדר מזבין לישראל. הדר אמר רבא לזבינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פיסחא'. הקשה רבנו אפרים ז"ל: מדוע אסר אותן חטים והרי אמרו למעלה לתת ולא נתבקעו – מותרות? ותירץ: דוקא לתיתה מותרת הואיל ועוסק בחטים לפיכך אינן באות לידי חימוץ עד שנתבקעו, אבל אותן חטים שטבעו ונחו במים, באות לידי חימוץ (מובא ברא"ש).

בדומה לזה כתב הריטב"א; הלתיתה אינה אלא זילוף מים מועטים על הדגן, ואינה דומה לחטים שבא עליהן שפע מים. וכע"ז כתב מהר"ם חלאוה. [יש לציין שרש"י מפרש לתיתה – 'שריית' החטים במים, והרמב"ם (ה"ז) כתב 'בלילת' החטים במים, ולא 'זילוף' כהריטב"א. וע"ע באו"ח תסו, א-ב; חזו"א קכא, כה]. ובוה יש לפרש דברי הגאונים שעכשו אסור ללתות כי אין אנו בקיאים בלתיתה – כי לא התירו הלתיתה אלא על ידי התעסקות כדרך הלתיתה הידועה להם, ואין אנו יודעים בדיוק כיצד היתה נעשית ומה משך זמנה. והרמב"ם כתב חשש נוסף לאיסור שנהגו: שמא יהיו מעט אחר גמר הלתיתה קודם הטחינה ויבוא לידי חימוץ. ולא רק לענין אכילה אלא גם לענין השהייתן בפסח כתבו הרבה פוסקים שחטים ששהו במים אסור להשהותן בפסח מחשש חמץ גמור. ואף אם עבר ושהה יש אוסרים לאחר הפסח, והא"ר והבית-מאיר מתירים בהנאה, שעכ"פ אינו אלא ספק חמץ (עפ"י משנה ברורה תנג ס"ק כד).

ודוקא בלתיתה או בטביעה נאסרות החטים, אבל חטים הנתונות במקום מדרון או על עפר תיחות, שנפלו עליהם מים, הואיל והם נוזלים ומחלחלים בקרקע, מותרות. שאם לא כן, לא תמצא לעולם חטים שלא ירדו עליהן מים (הגהות מיימוניות. מובא בהג"א).

וכן כתב הר"ן בחדושו ונסתייע מסברת אב"י דלעיל 'דכל אגב מדלייהו לא מחמצי'. אולם שם מותר הדבר לכתחילה מפני שאי אפשר לקלותם בענין אחר, אבל לכתחילה אין ליתן מים כלל על חטים של המצות, אף לא אגב מדלייהו (עפ"י חזון איש קכא, כו).

יש מתרצים שאלת רבנו אפרים, שחטים שנלתתו אסורות אפילו בלא ביקוע מפני שיש בהם סדק והריהו כביקוע. לא אמרו 'מבוקעות' אלא בשעורים (כן דעת הרא"ה. וכ"ה בתור"פ בשם הר"ש מקוצי, ובהגהות אשרי ועוד. ואולם הר"ן חולק וסובר שאין חילוק בין שעורים לחטים. וכן מפורש ברמב"ם ה, ח). והר"ן תירץ שהיו ביניהם קצת חטים מבוקעות, וחוששים שמא יקנה ישראל ולא ישים לב אליהן, או שמא יטחנם הנכרי וימכרם לישראל.

ויש מתרצים שקרובים להתבקע וחוששים שמא לא יכיר בהם ישראל ויקחן. או גם חוששים שמא יטחן הנכרי וימכור הקמח לישראל [אך לדעת הרמב"ם יש לשאול מדוע חוששים לכך הלא לדעתו אסור הקמח באכילה כיון שלא נשמרו משעת קצירה. וצ"ל שחומרם בעלמא היא. עפ"י שיעורי הגרשז"א]. עוד בשיטות הראשונים והפוסקים, ע' בחזון איש קכא, כא-כה.

'בגד שאבד בו כלאים'. ע' במובא בעבודה זרה סה.

‘ולא יעשה בו מרדעת לחמור’. על שיטות הראשונים בהצעת כלאים ובבגדים קשים – ע”ע בתמיד כז. **‘לנכרי מאי טעמא לא, לאו משום דהדר מזבין לישראל’** – ע”ע במובא בע”ז סה טו.

‘הדר אמר רבא: לזבינהו קבא קבא לישראל’ – אפילו לישראל, וכל שכן לנכרים מותר (ר”ף). ואם תאמר, מדוע צריך למכור מעט מעט, ימכור הכל כאחת ויאמר לו מתחילה חטים חמוצות הן. ועוד, הלא בכל אופן צריך להודיעו שהחמיצו שאל”כ יש לחוש שמא יאפה מהן מצות לפסח. ושמא באו להשמיענו שכן ראוי לעשות, למכור קבא קבא, כי אם ימכור הכל לאדם אחד יש לחוש שמא ימכרנו הלא לנכרי שהרי ישראל לא ירצה לקנות כולו. והרמב”ם גרס ‘לזבינהו קבא קבא לנכרי’ [אבל לישראל מוכר כולו כאחת ומודיעו שהחמיצו כנ”ל]. ותולים שהנכרי יאכלנו ולא ימכור לישראל (עפ”י שיעורי הגרשו”א).

‘רבא גופא מחי לה קידרא בחסיסי’. רש”י מפרש: קמח קלוי. [ולפי זה רבא חולק על מר זוטרא (דלעיל) שאסר למחות הקדרה בקמח קלוי. או אפשר שמר זוטרא לא אסר אלא בקמח העשוי מחטים קלויים, אבל קמח קלוי אין חוששים שמא לא נקלה יפה. וכן דעת הרמב”ם]. התוס’ והערות מפרשים: קמח עדשים [ולמדנו שאין חוששים שמא יבואו אנשים להחליף קמח עדשים בשאר קמח].

הרי”ף מפרש: קמח העשוי ממצה אפויה שנשחנה. [ובמקום שיש עבדים או קטנים שאינם בני דעת, יש לחוש שלא יחליפו קמח זה בקמח אחר, ואין להורות להם התר. חדושי הר”ן; מהר”ם חלאהו. וע’ כנסת הגדולה תסא שיש מקומות שנוהגים איסור לטגן וכד’ בקמח מצה משום מכשול שיבואו להשתמש בקמח רגיל. ויש חולקים – ע’ פרי חדש שם].

והרש”ש כתב שנראה לו שהדברים מתייחסים על הנאמר קודם, שעולא אסר להשתמש בקמח עם חומץ בקדרה, ורבא מתיר.

‘אין נותנין קמח לתוך חרוסת או לתוך החרדל’ – שיש בתוכם מים, שאם לא כן הלא מי פירות אינם מחמיצים (רא”ש).

וגם לפי דעת הטור וסייעתו שמי פירות עם מים אינם עושים חימוץ גמור אלא ‘חמץ נוקשה’, אעפ”כ אמרו בברייתא ‘שרף מיד’ – שיש לחלק בין זה ובין חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה כגון זומן ועמילן וקולן ששנינו להלן, שלדעת כמה ראשונים מותר להשהותו בפסח (עפ”י שער המלך ד, ח).

‘אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות, אבל סכין ומטבילין אותו בהן’. נראה ש’מטבילין אותו בהן’ עולה גם על חרוסת וחרדל דלעיל. ואין אומרים היות וטעמם חד וחזק מבטלים הם את טעם הפסח. ובוהו מובן שנקט הלכה זו כאן – כי מדבר על דיני חרוסת וחרדל בפסח (עפ”י מהר”ם חלאהו; חדושי רבנו דוד להלן; פני יהושע; רש”ש).

דף מא

‘בשלו ואחר כך צלאו חייב, דהא בשליה... מני רבי יוסי היא...’ ואם תאמר, כשם שלרבי יוסי מבטל

במפרשים על התוס' ובפר"ח או"ח תסא, ב. וי"א שבקמח קטניות היו נוהרים. ויש מחמירים בקמח תפוחי אדמה. עפ"י שיעורי הגרשז"א. ויש מפרשים שם בקמח מצה (עפ"י רי"ף ועוד). ויש מפרשים בכרמל שהבהוהו אבל לא קלוהו יפה (ערמב"ם ה, ח, רבנו מנוח ומ"מ).
ג. גם אם לא נקלה יפה, אין איסור אלא לשרותו במים, אבל לאכלו כמות שהוא מותר, שהרי אין בו מים (חזון איש קכא, יט).

ז. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: קמח שנפל לתוכו דלף, אפילו כל היום כולו – אינו בא לידי חימוץ. אמר רב פפא: ובלבד שהטיפות תכופות זו אחר זו ללא שהות ביניהם.

א. דלף שאינו תכוף, הרי זה כאילו שהה ללא שום עיסוק בבצק, ואם עברו שמונה עשר רגעים הרי זה חמץ. אבל דלף תכוף נראה שהוא נחשב כעבודה גמורה, ולפי מה שכתב התרומת-הדשן (קכג) הוא מבטל את השהייה הקודמת, והשהיות אינן מצטרפות לי"ח רגעים (עפ"י חזון איש קכא, יח).

ב. כתב הרא"ה בשם הרמב"ן: אין הדלף מועיל לקמח השרוי במים אלא לשאר הקמח, שלולא הדלף היה שואב לחות ומחמיץ, והדלף מונעו. והר"ן כתב שאינו מחזור.

דף מ

עג. א. כיצד קולים קליות וחורכים שיבולים בפסח?

ב. לתיתת שעורים וחטים בפסח – מה דינה לכתחילה ובדיעבד?

ג. חטים מחומצות, האם מותר למכרן לנכרי קודם הפסח?

ד. האם יש אופנים שבהם מותר למלול את הקדרה בקמח? האם החומץ מצמיח את הקמח ומונע החמצות?

ה. האם מותר ליתן קמח לתוך חרוסת או לתוך חרדל בפסח, ומה הדין בדיעבד?

א. לאביי, יש לקלות את הדגן באופן שפיו של כלי הקליה נתון כלפי מטה, שהנוזלים הנפלטים זבים ויוצאים החוצה, אבל כשהכלי זקוף אסור – שהמים הנפלטים חוזרים ונבלעים ומחמיצים. ורבא מתיר בכל אופן כי מי פירות אינם מחמיצים.

הלכה כרבא (או"ח תסג, א).

המחרך שבולים, יכול לחרוך שתים יחד ואין חוששים שפליטת האחת תבלע בחברתה ותחמיצנה. [אביי אסר בתחילה וחזר והתיר, שכל שהמים באים דרך שפיכתם ונוילתם – אינם מחמיצים].

ב. נחלקו החכמים בדין לתיתה, לכתחילה ובדיעבד; –

שנו חכמים בבבלי: אין לותתים שעורים בפסח. לדברי רבה, שעורים אסור מן הדין אבל חטים שהן קשות – מותר אלא שבעל נפש לא ילתות. ורב נחמן הורה התר גמור בלתיתת חטים, שכן נהגו בבית רב הונא ובבית רבא בר אבין (וכן דרש תנחום בנו של רבי אמי – ע' סנהדרין ה:). רבא, בתחילה אסר ללתות [ו'שעורים' ששנו בבבלי – לחידוש, שאעפ"י שהן חלקות ואינן סדוקות, אסור]. חזר ואמר: מותר ללתות. ושוב חזר ואמר: מצוה ללתות, כדי לקיים מצות 'שימור' עוד קודם הלישה.

בדיעבד, כאשר לתת; נתבקעו אסורות, לא נתבקעו מותרות. רב חסדא בשם מר עוקבא אמר: אפילו לא נתבקעו ממש, כל שאילו מניחן על פי חבית (של יין. רש"י. ור"ח גרס: 'אבוב' במקום 'חבית'. והרי"ף גרס 'הביב'. ער"ן) והן מתבקעות מאליהן – אסורות. ושמואל אמר וכן הורה למעשה: דוקא נתבקעו ממש אסורות.

א. הואיל ולא הוכרעה ההלכה – יש לנהוג כמר עוקבא לחומרא, כדין ספקא דאורייתא. ודוקא לענין אכילת השעורים בעינם, אבל אם נמצאו בתבשיל אין לאסור התבשיל אלא כשהן מבוקעות ממש, שאיסור 'משהו' אינו אלא מדרבנן וספקא דרבנן לקולא (וכן הביא בתשב"ץ קטן תפז). ויש אומרים שהלכה כשמואל כי מר עוקבא תלמידו של שמואל היה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד, ששמואל עשה מעשה כדבריו (רי"ף). ומרבנו חננאל משמע שפסק לגמרי כמר עוקבא לחומרא. [וע' גם בש"ך (כללי ספק ספקא יט), שכל שעיקר הספק באיסור דאורייתא, גם אם הנידון נוגע לאיסור דרבנן, שכבר נתערב – אסור. ולדבריו יש לאסור גם כאן (ע' אגרות משה י"ד ח"א רג). אך י"ל שבתערובת משהו שאינו אלא חומרא דחמץ, גם לפי הש"ך יש להקל. ואולם בתוס' חולין (צז. ד"ה אמר) מבואר שגם בחמץ, אם נולד הספק בשל תורה – להחמיר. ונראה שלדבריהם יש להחמיר כאן. עפ"י זכר יצחק ח"ב ג].

יש אומרים: לא התירו אלא בשעורים אבל חטים אפילו לא נתבקעו אסורים ואסורים (עפ"י רא"ה, ומובא בהגהות אשרי ובמ"מ (ה,ח) וברבי"ש (ג) בשם "ש אומרים". וכן הוכיח ביבין שמועה לרשב"ץ (דף לא:). וע' גם בהגר"א תסו סקכ"א). והר"ן חולק.

ב. אמר רבנו אפרים: דוקא בלתייתה התירו כאשר לא נתבקעו, אבל חטים המונחות במים ללא עיסוק, אסורות אפילו לא נתבקעו. וכתבו ראשונים: דוקא כשהמים עומדים, אבל נוזלים או מחלחלים, כגון במדרון או בעפר תיחוח – מותר (ע' חדושי הר"ן והגהות אשרי). וכן מי שבישל חטים במים, יש אומרים שמתחמצות אפילו בלא ביקוע (ריטב"א עפ"י רבנו אפרים, וכו"ה במאירי). ויש אומרים שאינו חמץ גמור אלא בנתבקעו (עפ"י רמב"ם ה,ג – אבל מדברי סופרים אסור בכל אופן. ע' רבנו מנחם. וע"ע בהגהות מיימוניות ובמ"מ ובשו"ת קול גדול יז).

ג. נמצא גרעין חטה מבוקע בעיסה או במצה; יש שאסרו את כל המצה משום תערובת 'משהו', ויש שאסרו כל המצות הנאפות בתנור עמה. והרא"ש כתב שאין לאסור אלא סביבות הגרעין כאומד הדעת. וכן לענין תרנגולת מלוחה שנמצא חטה בתוכה (וכן דעת מהר"ם, מובא בתשב"ץ קטן תפג). אבל בצלויה נראה שהתרנגולת כולה אסורה. ואף את התרנגולות שבאותו השפוד הנוגעות בה. ובתשב"ץ (קטן' תפד) כתב שנוטל כשיעור אצבע סביב ודיו, והמחמיר תבוא עליו ברכה. והר"ן כתב שחטה הנמצאת בזפק העור אינה אוסרת, כי צלי אינו אוסר אלא כדי קליפה, ועור הזפק נחשב כקליפה.

רבי יוסי אמר: שורן בחומץ (אם רואה שהן מתנפחות בלתייתה. רש"י) וחומץ צומתן. אמר שמואל: אין הלכה כרבי יוסי.

שלחו מן הישיבה: עתה אין אנו בקיאים בלתייתה הלכך אסור לליתות (מובא ברי"ף ושאר פוסקים). עבר ולתת – אסור באכילה ובהנאה, אבל מותר בשהייה אם שרה חטים [ולא שעורים] מעט וטחנן מיד לאחר השרייה (עפ"י משנה ברורה תנג ס"ק כז, מהאחרונים. ואפשר שבשעת הדחק מותר בדיעבד בהצפת מים והדחתם אם טחנים אותם מיד – ע' בפוסקים תנג, ד ובמשנ"ב שם ס"ק כד. יצויין שבמהר"ם חלאוה כאן מבואר שרק לכתחילה אין לותתים ובדיעבד מותר. וע' גם בשו"ת קול גדול למהר"ם בן חביב (יז), ולדבריו יש להקל במים צוננים אם לא שהו לאחר הלתייתה).

ג. אין למכור לנכרי דבר האסור לישראל, אם אין ניכר האיסור – שמא ימכרנו הנכרי לישראל. ולכן אין למכור לו קודם הפסח חטים שאין חימוצן ניכר, אלא מוכר מעט מעט לכמה אנשים, כדי שיכלוהו עד הפסח.

כתבו פוסקים שדבר שנחלקו בו הפוסקים אם מותר או אסור, מותר למוכרו לנכרי, שיש כאן שני 'שמא'; שמא לא ימכרו הנכרי לישראל, וגם אם ימכור שמא אינו אסור (עפ"י מרדכי בשם ראב"ה; תרומת הדשן קעה, ועוד).

ד. אין מוללים (= מערבים בקמח) את הקדרה בפסח. והרוצה למלול – נותן את הקמח ואחר כך נותן חומץ לצומתו, אבל לא להפך – שהחומץ המעורב בתבשיל אין בכחו להצמיח הקמח ולמונעו מהחמצה. ולרבי יהודה מותר אף ליתן החומץ תחילה, שלדעתו כח החומץ חזק דיו למנוע החמצה הקמח הבא עליו. עולא אסר בכל אופן, משום הרחקה מן האיסור; 'לך לך אמרינן לנוזרא, לכרמא לא תקרב' (וכן הלכה. רי"ף. ולדעת רב כהנא אסור מן הדין – תוס' מא. ד"ה מדאמר).

ה. אין נותנים קמח לתוך חרוסת (- שיש בה קיהוי והמיצות) או לתוך החרדל (שיש בהם מים, שאם לא כן מי פירות אינם מחמיצים. רא"ש). ואם נתן; לחכמים – יאכל מיד, ולרבי מאיר – ישרף מיד. אמר שמואל: הלכה כחכמים.

לדברי רב כהנא, וכן שנו בברייתא: מודים חכמים בחרוסת שאינה חזקה כחרדל ואינה מעכבת ההחמצה, שאם נתן הקמח לתוכה – ישרף מיד. ולרב הונא בריה דרב יהודה (וכן עולא. תוס'), חכמים מתירים בשניהם. [רב אשי רצה להביא סיעתא לרב כהנא. ודחו]. הרי"ף העתיק להלכה דברי רב כהנא.

עד. שימור מצת מצוה – כיצד?

ממה שנאמר ושמרתם את המצות למדו חכמים שצריך שימור לשם מצה של מצוה. ואם אינה משומרת – הגם שאין בבצק סימני חימוץ, אינה כשרה למצות מצה. הלכך בצקות של נכרים, ממלא אדם כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה לשם מצוה.

רבא סבר להצריך שימור מתחילה ועד סוף, כבר בעת קצירת הדגן. וכך הורה למעמרים: היפכו את העומרים לשם מצוה (כלומר, זוהרו בהם שלא יבא עליהם מים. רי"ף). וכן מר בריה דרבינא, היתה אמו נוטלת את החטים משנקצרו לצורך הפסח ומצניעתן בערבות לבדן. רבא סבר להסתייע מדברי רב הונא, ודחו את ההכרח, שאפשר שמספיק שימור משעת לישא, משעה שהמים מגיעים לקמח.

א. הרי"ף והרמב"ם פסקו להצריך שימור משעת קצירה [ומשמע מלשון הרי"ף שכוונתו למצוה ולא לעיכובא (רישב"א ועוד). י"א שאעפ"י שאינו מעכב, מצוותו מהתורה משעת קצירה. ע' בלשון הרי"ף; זכר יצחק ט. ואולם דעת הפרי-חדש (תנג, ד) שאף בדיעבד לא יצא אם לא שימר משעת קצירה. ולכתחילה בודאי נכון להחמיר כדעה זו. באור הלכה תנג, ד].

והרא"ש כתב שנראה מדברי הגמרא שרבא ומר בריה דרבינא החמירו על עצמם אבל מן הדין אין צריך שימור משעת קצירה, ובאשכנז וצרפת נהגו לשמר מצת מצוה משעת טחינה כי אז מקרבים אותם למים, שטוחנים בריחים של מים. [ובמקום שטוחנים בריחים אחרות, ואין רגילים לרחוץ את החטים במקום הטחינה, אין צריך שימור אלא מלישה ואילך. חמד משה. מובא בשער הציון תנג, לג].

ובדומה לזה צדד הר"ן, שאין השימור מעכב אלא משלב הקודם ללישה, ודי בשימור החטים שקוונה בשוק, או אף אם לקח קמח בשוק ושמרו – בשעת הדחק מותר. ובשאלות (פרשת צו, עה) כתב לשמר משעת הפלת המים על הקמח. וכן דעת הרא"ה והרישב"א והריב"ש (תב), וכן הביא הרמב"ן בשם גאון.